

Latinska kasusändelser i svenska texter genom tiderna

Mikko Kauko

1. Inledning

I denna artikel diskuterar jag bruket av latinska kasusändelser i svenska texter från olika århundraden.¹ Centrala syften med artikeln är att förklara varför latinska kasusändelser har använts och vilka skillnader som finns mellan de olika texterna i mitt material. Latinet har sedan medeltiden och ända fram till våra dagar haft en central ställning i den europeiska kulturtraditionen, eftersom kulturarvet från antiken länge förmedlades till nya generationer på latin. Latinet hade en stor betydelse också som den katolska kyrkans språk och hörde till vardagen i de medeltida klostren. Fram till 1800-talet var latinet också det viktigaste undervisningsspråket vid universiteten och det viktigaste ämnet i skolorna. Mot denna bakgrund är det inte överraskande att latinet på olika sätt påverkade även utvecklingen av de skrivna folkspråken, t.ex. svenskan.

Både latinet och fornsvenskan hade flera olika böjningsmönster eller deklinationer, vilket innebär att samma kasus inte alltid får samma ändelse. Medeltidssvenskan hade fyra kasus, nämligen nominativ, genitiv, dativ och ackusativ, men systemet förenklades ca 1450. Orsaken till förenklingen var närmast språkkontakten med medellågtyskan, men det finns också kompletterande förklaringar (t.ex. Enger 2010; Delsing 2014). Också i medellågtyskan fanns liknande tendenser mot förenkling och parallella utvecklingar i olika språk stödde varandra (Glück 2002, 306). Utöver de kasus, som svenskan hade, förekom även ablativ och vokativ i latinet. Det finns belägg på alla latinska kasus i äldre svenska texter, även om vissa av dem inte ingick i det svenska kasussystemet.

Materialet för denna undersökning utgörs av ett urval av Jöns Buddes skrifter, *Codex Holmiensis A49* eller *Nådendals klosterbok* (för innehållet se Arvidsson 2016; Kauko & Lamberg 2017), de två första böckerna av heliga Birgittas uppenbarelser, 1541 års kyrkohandbok, stickprov ur *Gustav Vasas Bibel* (1541) samt valda skrifter av 1700-talsförfattarna Anders Chydenius, Johan Gabriel Oxenstjerna och Carl Gustaf Leopold. Vid excerperingen av *Nådendals klosterbok* har jag använt originalhandskriften vid sidan av tryckta editioner. Som jämförelsematerial har jag excerperat en finsk text från 1540-talet och ett latinskt tal från 1740-talet.

Bruket av latinska kasusändelser i äldre svenska texter har sporadiskt diskuterats av tidigare forskare (t.ex. Fortelius 1969; Norde 1997), men diskussionerna utgör delar av större studier och är inga systematiska undersökningar om just detta ämne. Nedan diskuterar jag bruket av latinska kasusändelser i svenska texter från senmedeltiden, reformationstiden och 1700-talet. I slutet av artikeln diskuterar jag stelnade uttryck i modern svenska och orsaker till att latinska ändelser använts. Jag avslutar artikeln med några allmänna kommentarer. Jag diskuterar texterna i en ungefär kronologisk ordning med några undantag, eftersom jag jämför texter från olika tider med varandra. Jag anför en representativ samling belägg för att illustrera hur vanligt och mångsidigt fenomenet rör sig om. De undersökta texterna är starkt påverkade av latinets också på många andra sätt och bruket av latinska kasusändelser är sålunda inget isolerat fenomen utan snarare ett exempel på texternas allmänna latinberoende.

2. Senmedeltiden

Från senmedeltiden har jag excerperat de två första böckerna av Birgittas uppenbarelser och alla texter som ingår i *Nådendals klosterbok*. Av Jöns Buddes skrifter har jag excerperat *Jöns Buddes bok* (Hultman 1895), *Mechtilds uppenbarelser* (Geete 1899) och *Apokalypsen* (Klemming 1853, 333–369). Buddes

¹ Jag tackar Camilla Wide, Ville Leppänen och två anonyma referenter för värdefulla kommentarer.

produktion är omfattande och har därför inte excerperats i sin helhet, men de nämnda texterna utgör ett representativt urval.

I senmedeltida svenska texter påträffas latinska kasusändelser i synnerhet i personnamn. Latinska ändelser förekommer också i lånord, men inte lika regelbundet som i personnamn och samma ord kan ibland få inhemska, ibland främmande ändelser (Norde 1997, 44–45; Kauko 2015, 188). Om namnen är försedda med attribut får även dessa ibland latinska ändelser som framgår av exempel 1.

1. Nokat ther äpter kom budh til **sanctum germanum** at kättara oc trowillara toko vpstigha i **britannie** lande. Tha tok han mz sik **sanctum gallum** biscop. oc wille wäria cristna tro (*Cod. Holm. A49*, 243v.; Stephens 1874, 214).

I exempel 1 står *britannie* i genitiv. Namnen *Germanus* och *Gallus* samt attributet *sanctus* får latinska ackusativändelser i exemplet. *Sanctum gallum* står som direkt objekt och därför i ackusativ medan *sanctum germanum* föregås av prepositionen *til*. Prepositionen *til*, som förekommer i exempel 1, 7 och 8, styrde ursprungligen genitiv, men också ackusativ under den yngre fornsvenska tiden (t.ex. Söderwall 1884–1918, s.v. *til*). Ackusativformerna i exemplen är förklarliga även därför att *til* närmast motsvaras av prepositionen *ad* i latinet och den latinska prepositionen styr ackusativ. Det finns också belägg på att ett personnamn får en svensk ändelse medan attributet *sanctus* får en latinsk ändelse som framgår av exemplen 2–3.

2. **sancti marthens** skogh (gen. sg, *Cod. Holm. A49*, 190v.; Klemming 1887–1889, 178).

3. **sanctj pedhers** kirkio (gen. sg, *Cod. Holm. A49*, 203r.; Klemming 1887–1889, 206).

Kirkio står i ackusativ i exempel 3, eftersom frasen står som direkt objekt i en sats. I genitivattributet får namnet *Peter* en svensk ändelse medan *sanctus* står i latinsk genitivform. I senmedeltida texter eftersträvade man alltså inte någon sträng konsekvens utan svenska och latinska former användes tillsammans med varandra inom samma fras. Som framgått är kasusvalet oftast syntaktiskt motiverat. Indirekt objekt står i dativ som i exemplen 4–5.

4. han thedde sik **trøm apostolis** pa berghet thabor (*Jöns Buddes bok*; Hultman 1895, 18).

5. Thetta thedis **sancto ansgario** i sama timanom som pilten do (*Cod. Holm. A49*, 9r; Geete 1902, 16).

I exempel 4 består det indirekta objektet av det inhemska räkneordet *tre* som står i dativ och den latinska dativformen *apostolis* – ett ytterligare belägg på kodväxling inom en fras. Uttrycket *sancto ansgario* i exempel 5 är inte taget direkt från den latinska förlagan som i stället har pronomenet *ei* 'honom' (Migne 1880, 965). Formen *ei* är också en dativform, men den svenska översättaren har för tydlighetens skull använt Ansgars namn i stället och aktivt bildat en latinsk dativform. Konstruktionen *accusativus cum infinitivo* är också vanlig vilket framgår av exempel 6. Ackusativdelen har en latinsk kasusändelse i exemplet, men även konstruktionen som sådan har förebilder i latinet även om den delvis har inhemska rötter (Wessén 1965, 338–345).

6. teridacius **vndirstodh gregorium vara cristin** (*Cod. Holm. A49*, 67v; Klemming 1860, 358).

Prepositionsfraser, som består av en svensk preposition och ett namn eller ett substantiv med latinska ändelser, är vanliga i senmedeltida religiösa texter, vilket framgår av exempel 7 och 8. Fraserna är speciella, eftersom det förekommer kodväxling inom en fras.

7. Hwat ey var Moyses sændir **til konung Pharaonem**? (Andersson 2016, 112).

8. Nokat ther äpter kom budh **til sanctum germanum** (*Cod. Holm. A49*, 243v.; Stephens 1874, 214).

Exempel 7 är ur andra boken av *Birgittas uppenbarelser*. Ordet *Pharao*, som står i ackusativ singularis, dvs. i samma form som i den latinska förlagan, verkar ha uppfattats som konungens namn och den textkritiska apparaten i editionen visar att ordet *konung* saknas i vissa handskrifter. I senmedeltida texter är bruket av latinska kasusändelser inte begränsat till vissa kasus utan alla tänkbara kasus

förekommer, också vokativ som saknades i fornsvenskan. I exempel 9 som är ur *Nådendals klosterbok* tilltalas Gregorius i vokativ.

9. Hwilkum han swa til taladhe. **O gregori** thu väest... (*Cod. Holm. A49*, 69r; Klemming 1860, 361).

Att det handlar om tilltal blir desto tydligare, eftersom namnet föregås av partikeln *O*. Det är uppenbart att översättaren i många fall låtit orden stå i den form de har i den latinska förlagan. Översättaren verkar följa den principen att personnamn inte kan översättas och att de därför också bevarar den ursprungliga böjningen. En annan princip tillämpas t.ex. i Wulfilas gotiska Bibel där främmande personnamn ofta får gotiska ändelser (Braune 1912, 62–63; Streitberg 1920, 116–117). Namn på folkslag får också ofta latinska ändelser i fornsvenska texter som framgår av exemplen 10–11.

10. alla **galyleos** (ack. pl; *Cod. Holm. A49*, 148r.; Klemming 1887–1889, 62).

11. **caldei greci oc egyptij** (nom. pl; *Cod. Holm. A49*, 150r.; Klemming 1887–1889, 66).

Alla nämnda främmande folkslag i exemplen är sådana som svenskarna inte var i en omedelbar kontakt med. Det kan ha bidragit till att den främmande böjningen också bevarats i den svenska översättningen. Fortelius (1969, 59) påpekar att folkslagsnamnen relativt ofta får svenska ändelser i *Historia Trojana* jämfört med person- och ortnamn, men resultatet beror på att största delen av hans belägg med svenska ändelser är former av orden *troyan* och *grek* som är frekventa i *Historia Trojana*. Eftersom över 95 % av alla beläggen i Fortelius' material är belägg på bara två ord, som får en försvenskad form betydligt oftare än alla andra folkslagsnamn, är hans resultat inte generaliserbart.

Lånord kan som framgått också få latinska kasusändelser, men inte lika regelbundet som personnamn. Det finns exempel på att samma ord ibland får inhemska ändelser och ibland latinska ändelser. I vissa fall förekommer belägg på båda nära varandra i samma text. Exempel på detta kan anföras ur *Mechtilds uppenbarelsen* som översattes från latin till svenska av Jöns Budde år 1469. I exempel 12 får ordet *cantilena* 'visa' en svensk pluraländelse. En dryg halv sida senare i editionen har ordet *cantilena* däremot en latinsk akkusativändelse som framgår av exempel 13.

12. hwilka brudhahus wisor oc **cantilenor** min örön hördo (Geete 1899, 238).

13. siongandis j thy kärlexfullo brudhahuseno siw sötasta **cantilenas** (Geete 1899, 239).

En tänkbar förklaring till att *cantilena* får en svensk ändelse i exempel 12 är att ordet där bildar ett ordpar med ordet *visa* och båda orden i ordparet får samma ändelse: *wisor* oc *cantilenor*. Böjningen av ordet *cantilena* har i ordparet anpassats till det andra ordets böjning antingen medvetet eller omedvetet. Båda orden i ordparet har ungefär samma betydelse, vilket betyder att det andra ordet semantiskt sett är överflödigt. I exempel 13 står ordet *cantilena* emellertid mer självständigt och får en latinsk ändelse. Beläggen tyder på att variationen inte är godtycklig. Fortelius (1969, 88–89, 113) som diskuterar liknande tautologiska ordpar i texten *Historia Trojana*, vilka består av ett latinskt ord och dess inhemska synonym, påpekar att de är motiverade av att översättaren är starkt påverkad av sin latinska förlaga, vill briljera med främmande ord och visa sin lärdom eller ger en interpretatorisk översättning. Vissa ord var svåra att återge med ett enda svenskt ord och översättarna kunde också skapa en autentisk stämning genom att ta med det främmande ordet i ordparet. Buddes syfte var också att undervisa i synnerhet nunnor och att lära ut både sakinnehållet och latin (Kauko 2015, 191, 231). Det är möjligen ingen slump att ordet *cantilena* först förekommer i ett ordpar och senare ensamt utan ett svenskt förklarande tillägg. I exempel 12 introducerar Budde det främmande ordet för läsaren genom att förse det med en inhemska motsvarighet. I exempel 13 är det främmande ordet redan bekantare och förekommer därför ensamt. Dessutom får ordet *cantilena* en svensk pluraländelse i exempel 12 men en latinsk akkusativändelse i exempel 13. När läsaren blivit van vid det nya ordet, används det utan den svenska synonymen med en latinsk akkusativändelse.

Om Buddes syfte var att undervisa även i latin, kan detta vara hans sätt att vänja läsaren vid det främmande ordet. Sålunda är både ordparet och morfologin delar av Buddes pedagogiska metod (jfr Hirvonen 1987, 141, 143). Som framgår av Söderwalls ordbok (1884–1918, s.v. *kanterlena*, *kanterlene*), dess supplement (1925–1973, s.v. *kanterlena*, *kanterlene*) och Noreens (1944, 29) undersökning om Buddes ordförråd, finns det många belägg på ordet *cantilena* i flera av

Buddes skrifter, men bara några få i andra fornsvenska skrifter som för övrigt är yngre än Buddes texter. Eftersom *Mechtilds uppenbarelsen* torde vara den äldsta av Buddes översättningar (Lamberg 2007, 377–378), är det inte långsökt att tänka sig att Budde i denna text ville presentera *cantilena* som ett nytt ord för sina tilltänkta läsare.

Enligt Noreen (1944, 29) beror den latinska formen *cantilenas* i exempel 13 visserligen på att avskrivaren ändrat Buddes formulering, men jag finner det sannolikt att den latinska formen också på detta ställe härstammar från Budde själv, eftersom Buddes texter i allmänhet vimlar av latinska ändelser, ord och citat. Hypotesen att en avskrivare har ingripit just på detta ställe är problematisk, eftersom det återstår bl.a. att förklara, varför hen i så fall inte gjorde en likadan ändring också i exempel 12, där ordet förekommer i formen *cantilenor*. Den bevarade handskriften av *Mechtilds uppenbarelsen* har därtill tillkommit strax efter Buddes översättning på 1470-talet och är en avskrift av Buddes autograf från år 1469 och har sålunda inte tillkommit via ett mellanled (Laurén 1972, 21, 25–26), vilket betyder att den bevarade texten ligger nära Buddes ursprungliga formuleringar. Om formen *cantilenas*, som föreligger i den bevarade handskriften, härstammar från avskrivaren eller Budde har inte heller någon betydelse ur läsarens synvinkel, eftersom ordet *cantilena* i vilket fall som helst först presenteras för läsaren som en del av ett ordpar med en svensk synonym och en svensk ändelse. När läsaren blivit van vid det nya ordet, används det utan den svenska synonymen med en latinsk ackusativändelse.

Ordet *cantilena* var emellertid ett relativt lättbegripligt ord i nordiska förhållanden och fick kanske därför lättare svenska ändelser genast när ordet hade inlånats. Däremot får ordet *scorpio* ’skorpion’ regelbundet latinska ändelser i medeltida svenska texter. Som framgår av exemplen nedan har det av förståeliga skäl varit något oklart vad ordet *scorpio* betyder. Ordet har nämligen försetts med förklaringar som innehåller missförstånd. Å andra sidan förklaras ordet *scorpio* i alla följande belägg konsekvent på ungefär samma sätt. I exempel 14 som är ur första boken av *Birgittas uppenbarelsen* står ordet *scorpio* i nominativ singularis. Något senare i samma text får ordet *scorpio* en latinsk ablativändelse som framgår av exempel 15.

14. hans hiærta ær fult mædh værsta etirorm som callas **scorpio** (Andersson 2014, 103).

15. vm nakar vardhir stungin aff thøm ormenom **scorpione** (Andersson 2014, 109).

Prepositionen *aff* styr dativ i fornsvenskan men agens uttrycks med *a* eller *ab* + ablativ i latinet. Det är därför förklarligt att latinska ablativer används i svenska texter trots att fornsvenskan saknade ablativ. Latinska ablativer är dessutom ibland identiska med dativer. Ordet *scorpio* heter emellertid *scorpioni* i dativ och formen *scorpione* kan alltså inte tolkas som något annat än ablativ. I *Apokalypsen*, som Jöns Budde översatte till svenska med *Versio Vulgata* som förlaga, förekommer ordet *scorpio* i nominativ pluralis:

16. oc the haffdo stiærta swa som **scorpiones** (Klemming 1853, 346–347).

17. oc them war giffwen macht, tolken macht som **scorpiones** haffwa, thz äru etherorma (Klemming 1853, 346).

Orden *thz äru etherorma* i exempel 17 är ett förklarande tillägg som saknas i den latinska Bibeltextern (*Nouum Testamentum Latine*, Apokalypsis 9: 3) och den grekiska grundtexten (*Novum Testamentum Graece*, Apokalypsis 9: 3). Det är oklart om Budde gjort tillägget själv eller om hans förlaga var en med förklaringar försedd version av texten. Förklaringen är i vilket fall som helst identisk med motsvarande förklaringar i *Birgittas uppenbarelsen*, vilket gör det mindre sannolikt att Budde gjort tillägget självständigt. Det är sannolikt att han utnyttjade andra birgittiska texter som hjälpmedel eller att tillägget ingick i hans latinska förlaga. Något förklarande tillägg finns inte på det här stället i *Gustav Vasas Bibel* från reformationstiden som framgår av exempel 18. *Gustav Vasas Bibel* innehåller den heliga skriften som sådan medan den medeltida versionen är tolkad och förklarad. Den medeltida översättningen förklarar hur *Vulgata* skall förstås och det finns mindre utrymme för läsarens egna tolkningar. Också de latinska böjningsändelserna förstärker anknytningen till *Vulgata*.

18. Och vthu röken komo gräschoopor på iordena, Och them wardt giffuin macht, såsom **Scorpioner** på iordenne macht haffua (GVB, Apokalypsen 9: 3).

Som framgår av exempel 18 får ordet *skorpion* en svensk pluraländelse i *Gustav Vasas Bibel* (Apokalypsen 9: 3; Apokalypsen 9: 10), vilket är ett exempel på diskontinuitet mellan den yngre fornsvenska och den äldre nysvenska texten. Jöns Budde använder sig en gång av formen *scorpion* i nominativ (Klemming 1853, 346). På detta ställe har även *Gustav Vasas Bibel* formen *Scorpion* (Apokalypsen 9: 5). Jag återkommer till *Gustav Vasas Bibel* i avsnitt 3. Ett ytterligare belägg på lånord som får latinska ändelser utgörs av exempel 19.

19. konungin bödh vpsäthia **disputacionem** til annan daghin (ack. sg; *Cod. Holm. A49*, 151v.; Klemming 1887–1889, 70).

Disputatio 'meningsbyte, ordbyte, diskussion, utredning' som åsyftas i passusen äger rum mellan hedniska visa män och kristna. Syftet är att utreda vilkendera gruppen har rätt eller är klokare. I den här kontexten är *disputatio* sålunda en term med en speciell betydelse, vilket kan ha gjort det svårt att återge den exakta betydelsen med något annat svenskt ord. Lånordet *disputatio* var emellertid oetablerat och relativt obekant, vilket kan vara orsaken till att den svenska översättaren låtit ordet stå i samma form det hade i förlagan. Ett liknande fall visas i exemplen 20 och 21.

20. Han hafdhe xij enkanelica **discipulos** (ack. pl; *Cod. Holm. A49*, 151r; Klemming 1887–1889, 69).

21. hiälp tinom **discipulo** (dat. sg, *Cod. Holm. A49*, 195r.; Klemming 1887–1889, 188).

De som åsyftas i exempel 20 är Jesu lärjungar och ordet *discipulus* 'discipel, lärjunge, lärling, elev' har därför en speciell betydelse. I exempel 21 står ordet *discipulus* i dativ i samband med ett verb som styr dativ. Av supplementet till Söderwalls ordbok (Söderwall 1925–1973, s.v. *discipel*) framgår att ordet *discipel* också förekom i fornsvenskan med svenska ändelser: *discippler*.

Böjningen av lånord är sålunda mindre konsekvent än böjningen av personnamn. Variationen är emellertid inte godtycklig. Som Norde (1997, 44) påpekar får t.ex. ordet *abbatissa* latinska ändelser när det förekommer i obestämd form men svenska ändelser i bestämd form. Också i mitt material finns belägg på ord som får inhemska ändelser i bestämd form men latinska i obestämd form. Detta sammanhänger med att latinets överhuvudtaget saknar både bestämda och obestämda artiklar och distinktionen mellan bestämda och obestämda former är främmande för den latinska grammatiken. Exempelvis i Jöns Buddes översättning av *Apokalypsen* får ordet *tempel* latinska ändelser i obestämd form, som framgår av exempel 22, medan svenska ändelser är belagda i bestämd form. I exempel 23 förekommer en latinsk och en svensk ändelse till och med i samma mening.

22. j hans **templo** (ablativ, Klemming 1853, 350).

23. oc gudz **templum** vart vpfylt mz röke aff gudz walde oc aff hans dygdh oc enghin gath in gangit j **tämplit** (Klemming 1853, 356).

Också i *Jöns Buddes bok* finns liknande belägg:

24. J tröm daghum skoopp han iiij **elementa** (ack. pl.) som ær elden vædhret vathnet ok jordhena Ok j androm tröm daghum skop han all the tingh som æru nidher eller vndher thennæ **elementen** (Hultman 1895, 4).

25. j thy högxtæ **elemento** (abl. sg; Hultman 1895, 4).

26. Aff thet ysterstæ ok nidherstæ **elementet** (Hultman 1895, 4).

Formuleringen i exempel 26 motsvaras i Buddes latinska förlaga av *de ultimo elemento* (Migne 1895, 1113), där *elemento* står i ablativ som i exempel 25, men Budde har valt att använda den svenska bestämda formen *elementet* i stället.

Ett kriterium vid gränsdragningen mellan kodväxling och lån är om ordet följer det långivande eller det låntagande språkets morfologiska struktur (t.ex. Saari 1989, 197). Ätminstone i samband med medeltida texter är detta enkla kriterium emellertid problematiskt. Som framgått ovan, får nämligen samma ord ibland svenska, ibland latinska ändelser till och med inom samma mening. Därtill kommer

att även personnamn, som inte är bibliska eller antika, ofta får latinska ändelser, vilket jag återkommer till nedan. I Jöns Buddes skrifter är latinska former vanliga också i substantiv med lärd eller främmande betydelse som framgår av exemplen 27–29.

27. Gudh han gjorde tw ædlæstæ **creaturas** (ack. pl; Hultman 1895, 5).

28. om Christus hafde taghit på sik englanna **naturam** (ack. sg; Hultman 1895, 7).

29. Huat **formam** eller varilse hafua englane (ack. sg; Hultman 1895, 9).

Orden *creaturas*, *naturam* och *formam* har Budde tagit direkt från den latinska förlagan där de står i samma form som i Buddes version (Migne 1895, 1113–1116). Buddes text är en teologisk text och orden är filosofiska eller teologiska begrepp som Budde lämnar översatta, möjligen därför att deras exakta innehåll var svårt att återge på svenska, men även därför att hans avsikt var att lära ut både sakinnehållet i texten och den latinska terminologin. Som framgår av Söderwalls ordbok (1884–1918, s.v. *forma*, s.v. *skapelse*, s.v. *natur*), fick alla tre ord även inhemska ändelser i fornsvenskan. Det är sålunda rimligt att betrakta också dem som lånord i fornsvenskan även om de ibland följer latinsk morfologi. I den lärda kontexten gav de latinska formerna texten auktoritet och det latinfärgade språkbruket var ett uttryck för en lärd identitet. Latinska former var också genrebetingade och gav texten autenticitet. Speciella betydelse sammanhänger med att kontexten är på ett eller annat sätt kulturspecifikt, vilket är en faktor som kan utlösa kodväxling (t.ex. Kolu 2017, 134, 149).

Som Fortelius (1969, 60) påpekar förekommer latinska ändelser i ord som är benämningar på t.ex. mineraler, material, djur och träd (*ebenholts*, *smaragd*, *tiger* osv.) som är ovanliga eller främmande i nordiska förhållanden. Bruket av latinsk morfologi hänger sålunda ofta ihop med exotiska referenser. Exemplen ovan visar emellertid också att bruket av latinska kasusändelser inte är inskränkt till nyligen inlånade eller relativt obekanta ord utan även etablerade och frekvent förekommande lånord får latinska ändelser.

Sammanfattningsvis kan sägas att latinska ändelser förekommer i medeltida svenska texter i synnerhet i personnamn men också i folkslagsnamn och lånord med en speciell betydelse som var svår att återge med andra ord. De ord som fick latinska ändelser tillhör olika deklinationer (t.ex. *Pharao* tillhör tredje, *natura* första och *discipulus* andra deklinationen) och alla kasus är belagda. Kasusvalen är syntaktiskt betingade. Kasus och deklination är faktorer som senare fick en större betydelse och jag återkommer till dem nedan. I många fall lät medeltida svenska översättare orden stå i samma form som i förlagan och tog intryck av sina förlagor. De var emellertid också kreativa i vissa detaljer och det finns exempel på att svenska översättare bildat latinska former som saknar direkta motsvarigheter i förlagan. De latinska formerna var genrebetingade och ett sätt att visa lärdom, att undervisa och att skapa en autentisk stämning.

Jag övergår nu till reformationstiden men återkommer till medeltida texter senare, eftersom jag jämför dem med nyare texter nedan.

3. Reformationstiden

Från reformationstiden har jag excerperat 1541 års svenska kyrkohandbok och tre stickprov ur *Gustav Vasas Bibel* som utkom samma år. Stickproven utgörs av evangelierna enligt Markus och Johannes samt *Apokalypsen*. 1541 års upplaga av kyrkohandboken brukar tillskrivas Georg Norman i stället för Olaus Petri som gav ut de tidigare upplagorna (Collijn 1927–1931, 106). Den skiljer sig från de tidigare upplagorna på flera punkter, bl. a. har förordet utelämnats och litanian lagts till (Collijn 1927–1931, 104–106). 1541 års kyrkohandbok har emellertid inte varit föremål för lingvistiska undersökningar och få exemplar av originalupplagan finns bevarade. Jag har använt exemplaret som bevaras på Uppsala universitetsbibliotek. Exemplaret är i gott skick, alla blad är bevarade och oskadade. Boken saknar sidnumrering och jag hänvisar därför till bladens *recto*- och *verso*-sidor.

I kyrkohandboken förekommer latinska ändelser i olika kasus, närmast i namn, som i exemplen 30–33. Även andra ord än namn får ibland latinska ändelser som i exempel 34, men detta är sällsynt.

30. **Satanam** (1541, 26v., akkusativ).

31. i **Jesu** namn (1541, 3r., genitiv).

32. Pijnter vnder **Pontio Pilato** (1541, 14v., ablativ).
 33. O Herre **Jesu Christe** (1541, 15v., vokativ).
 34. Ther effter siunger Presten **Prefationem** (1541, 8v., akkusativ).

Kyrkohandboken användes av latinkunniga präster och följer på denna punkt det religiösa språkets etablerade tradition med rötter från medeltiden. Även om reformatörerna också var förnyare, lösgjorde de sig inte plötsligt från det hävdvunna. Genrebundna traditioner och förebilder på främmande språk är faktorer som länge gynnade bruket av latinska ändelser. En intressant jämförelsepunkt är härvidlag den finländska handskriften *Codex Westh* som åtminstone huvudsakligen är från tiden mellan 1545 och 1549 (Häkkinen 2012, 9). Den innehåller några av de äldsta bevarade längre texterna på finska, bl.a. just en kyrkohandbok som är en översättning från svenskan. Den handskrivna finska versionen av kyrkohandboken i *Codex Westh* är något äldre än den första finska tryckta kyrkohandboken som översattes av Mikael Agricola och blev färdig 1549 (Häkkinen 2016, 139). I många fall bevarar även den finska texten i *Codex Westh* latinska ändelser, t.ex. lyder passusen i exempel 34 på finska *Sijtten Weisau pappi Prefationem* (Häkkinen 2012, 77). Något tidigare i texten förekommer namnet Tobias i den latinska akkusativformen *Tobiam* både i *Codex Westh* (Häkkinen 2012, 76) och i 1541 års svenska kyrkohandbok (1541, 8r.). Även namnet *Jesus Kristus* får i regel latinska ändelser i den svenska texten vilket framgår av exempel 35.

35. Genom tin enfödda Son **Jesum Christum** (1541, 2v., akkusativ).

Formuleringen i exempel 35 motsvaras av den finska textens *cautta sinun ainoan poicas Jesusen Christusen* (Häkkinen 2012, 76) där *Jesus Kristus* får finska ändelser. I den svenska texten verkar latinska kasusändelser alltså förekomma också på ställen där den finska versionen från samma tid saknar dem. Skillnaden mellan den svenska och den finska versionen är intressant, eftersom *Jesus Kristus* är ett centralt och frekvent förekommande namn. En förklaring är att den finska prepositionen (och postpositionen) *kautta* 'genom' styr genitiv och den latinska akkusativen därför inte skulle ha passat in i den finska konstruktionen. Den finske översättaren valde sannolikt inte heller att använda latinska genitiver, eftersom orden i förlagan stod i akkusativ. Det skulle emellertid också ha varit ett tänkbart alternativ att ersätta de latinska akkusativerna med latinska genitiver, eftersom det finns t.ex. belägg på att latinska ablativer av syntaktiska orsaker ersatts med latinska akkusativer i *Historia Trojana* (Fortelius 1969, 28). En förklaring till skillnaden mellan den svenska och den finska texten är också att den skrivna finskan inte hade någon äldre etablerad tradition utan skriftspråket höll på att skapas och skribenterna inte kunde bygga på äldre inhemska förebilder. Därför hade den finske översättaren relativt fria händer, även om det också är uppenbart att hen i regel följde sina svenska förebilder troget. Skillnaden mellan den svenska och den finska texten beror sålunda delvis på att det för svenskans del finns kontinuitet från medeltiden till reformationstiden. Den lutherska reformationen innebar i allmänhet både kontinuitet och diskontinuitet (t.ex. Schmidt 2000, 113; Heinonen, Lahtinen & Räsänen 2016, 9–10). Vad gäller det finska skriftspråket, fick man alltså börja nästan från noll och någon betydande kontinuitet fanns därför inte, även om åtminstone *Fader vår* fanns på finska i en skriftlig form redan tidigare (t.ex. Häkkinen & Keinistö 2009, 4). Skillnaden mellan den svenska och den finska versionen av kyrkohandboken talar för att medeltida föregångare för svenskans del spelat en viss roll under reformationstiden. Mellan det medeltida religiösa språket och reformationstidens svenska Bibelspråk har äldre forskare hittat både kontinuitet (t.ex. Lindqvist 1928) och diskontinuitet (t.ex. Stähle 1970, 3–4). Också i *Gustav Vasas Bibel* får åtminstone namn ofta latinska ändelser som i exemplen 36–38.

36. bundo **Jesum** (ack.) och leedde honom bortt, och antwardadhe honom **Pilato** (dat.) (Mark. 15: 1).
 37. Ah, hwadh haffue wij medh tigh bestella **Jesu Nazarene?** (vokativ) (Mark. 1: 24).
 38. och folgde **Jesum** j wäghen (ack.) (Mark. 10: 52).
 39. Fölgh **migh**. Och han stoodh vp, och folgde **honom** (Mark. 2: 14).

Det är i regel lätt att förklara varför man valt att använda dativ eller akkusativ, eftersom bruket oftast är betingat av syntaxen. Några enstaka fall är emellertid mer komplicerade som i exempel 38. Verbet *följa* styr nämligen i regel dativ, men *Jesum* står i akkusativ i exempel 38. I den latinska Bibeltextern

lyder stället: *et sequebatur eum in uia* (*Nouum Testamentum Latine*, Mark. 10: 52). Kasusvalet kan sålunda ha skett med latinet som utgångspunkt, även om det svenska verbet egentligen kräver en annan form och även om den latinska texten har ett personpronomen i stället för namnet *Jesus*. Å andra sidan förekommer verbet *följa* också i *Gustav Vasas Bibel* ofta i samband med personpronomina som inte har skilda ackusativ- och dativformer som framgår av exempel 39. Det framgår av Söderwalls ordbok (Söderwall 1884–1918, s.v. *fylghia*) att verbet *följa* i regel styr dativ i fornsvenskan men det kan ibland styra även ackusativ, som under yngre fornsvensk och äldre nysvensk tid i allmänhet började dominera över dativen. Därför är det inte självklart att valet av formen *Jesum* i exempel 38 är betingat av formen i den latinska Bibeltexten. Latinska och svenska ändelser förekommer också vid sidan av varandra i *Gustav Vasas Bibel*:

40. Och **Jacobum Zebedei** son, och **Johannem Jakobs** brodher (Mark. 3: 17).

I exempel 40 är *Jacobum* och *Johannem* latinska ackusativformer och *Zebedei* en latinsk genitivform. *Jakobs* är emellertid en svensk genitivform vilket är något förvånande, eftersom den latinska formen *Jacobi* skulle ha varit att vänta. Någon sträng konsekvens verkar man alltså inte ha strävat efter. Även lånord får latinska ändelser i 1541 års Bibeltext, men det finns bara få belägg.

41. Thetta är begynnelsen aff Jesu Christi Gudz Sons **Euangelio** (Mark. 1: 1).

42. Bätren idher, och tror **Euangelio** (Mark. 1: 15).

Samma form som i exempel 42 förekommer i den latinska bibeltexten: *et credite euangelio* (*Nouum Testamentum Latine*, Mark. 1: 15). Det latinska verbet *credo* 'tro' styr dativ och formen är dativ singularis, även om den i detta fall är identisk med ablativformen. Ordet *euangelium* är ett undantag, eftersom belägg på andra lånord med latinska ändelser inte förekommer i de stickprov jag excerperat.

En möjlighet för jämförelser utgörs av *Apokalypsen* som också finns bevarad i Jöns Buddes översättning från tiden före 1484 (Noreen 1944, 11). Jag har jämfört Buddes version med texten i *Gustav Vasas Bibel* och latinska kasusändelser är vanligare i Buddes översättning. Ett exempel utgörs av vers 11: 19 i *Apokalypsen*. Exempel 43 utgörs av Buddes formulering medan exempel 44 visar samma vers i *Gustav Vasas Bibel*.

43. Oc gudz mønstir wart vplätit j hymmerike oc j hans **templo** syntis hans archa **testamenti** (Klemming 1853, 350–351).

44. Och Gudz Tempel wardt vplätet j himmelen, och hans **Testamentz** Arck wardt seedd j hans **Tempel** (GVB, *Apokalypsen* 11: 19).

Budde använder sig alltså av den latinska ablativformen *templo* och genitivformen *testamenti* som båda ersatts med svenska former i 1541 års version. Ordet *profet* förekommer i Buddes text i den latinska formen *prophetis* som är dativ pluralis (Klemming 1853, 350), medan *Gustav Vasas Bibel* har den svenska formen *Propheter* på motsvarande ställe (*Apokalypsen* 11: 18). Den latinska Bibel-texten har samma form som Budde. Skillnaden mellan Budde och reformationsbibeln beror delvis på olika ordval. Budde använder sig exempelvis ofta av formen *seniores* (t.ex. Klemming 1853, 350, 363) som i *Gustav Vasas Bibel* återges med ordet *Äldste* (t.ex. *Apokalypsen* 11: 16; *Apokalypsen* 19: 4). Det finns emellertid också belägg på liknande skillnader som inte beror på ordvalet, som framgår av exemplen 45–46.

45. oc frestade them som sighia sik vara **apostolos** (Klemming 1853, 335).

46. och haffuer försökt them som säya at the äro **Apostlar** (GVB, *Apokalypsen* 2: 2).

I Buddes version i exempel 45 står *apostolos* i ackusativ pluralis, eftersom ordet ingår i konstruktionen *accusativus cum infinitivo*. I *Gustav Vasas Bibel* har översättaren emellertid valt att använda sig av en annan grammatisk konstruktion, där en ackusativform överhuvudtaget inte skulle ha

passat in. Liknande exempel utgörs av ordet *skorpion*, som diskuterats ovan, och av orden *Cristal* (Apokalypsen 4: 6) och *Leyon* (Apokalypsen 4: 7) som inte får latinska ändelser i *Gustav Vasas Bibel*. Buddes formuleringar framgår av exemplen 47 och 48.

47. eeth haff aff glas likt **crystallo** (Klemming 1853, 340).

48. oc första dyuret var likt **leone** oc thz andra likt kalffwe (Klemming 1853, 340).

Den latinska Bibeltextern har dativformer: simile **crystallo** och simile **leoni** (Apokalypsen 4: 6–7). Det latinska adjektivet *similis* (i neutrum *simile*) styr nämligen dativ. Ablativformen *leone* som Budde använder sig av är förvånande men kan bero på att den inhemska dativformen *kallfwe* förekommer i samma mening. Det är också möjligt att tolka *leone* som en inhemska dativform i stället för en latinsk ablativform, eftersom ordet får inhemska ändelser på andra ställen som framgår av exemplen 49 och 50.

49. swa som **leonith** rywther (Klemming 1853, 348).

50. swa som **leons** mwn (Klemming 1853, 352).

Exemplen ovan visar att det finns diskontinuitet mellan 1400-talstexten och 1541 års text och att latinberoendet minskade på grund av den lutherska reformationen. Observera att diskontinuiteten inte gäller böjningen av personnamn som i regel får latinska ändelser också i *Gustav Vasas Bibel*:

51. **Jesu Christi** uppenbarelse (genitiv, Apokalypsen 1: 1).

52. witnessbyrd om **Jesum Christum** (ackusativ, Apokalypsen 1: 2).

53. aff **Jesu Christo** (ablativ, Apokalypsen 1: 5).

Vanan att använda latinska ändelser var starkast i samband med personnamn också under medeltiden och det är logiskt att det finns kontinuitet just på den punkten. Vad gäller namn på folkslag, finns det emellertid skillnader mellan Buddes text och 1541 års text, vilket framgår av exemplen 54–55.

54. aff them som sighia sik wara **iwdeos** (Klemming 1853, 335).

55. aff them som sigh säya wara **Judar** (GVB, Apokalypsen 2: 9).

Båda versionerna har konstruktionen *accusativus cum infinitivo* men bara Buddes version har en latinsk ackusativform. Som framgått ovan är latinska ändelser i samband med lånord emellertid inte heller helt obelagda i *Gustav Vasas Bibel*, men de är inskränkta till få speciella fall. Tendensen mot ett mer begränsat bruk av latinska ändelser är synlig också senare som jag kommer att visa nedan. Den största skillnaden mellan Buddes översättning och 1541 års Bibeltext gäller emellertid inte bruket av latinska kasusändelser. Buddes text innehåller nämligen även längre citat på latin samt förklarande tillägg, som saknas i själva Bibeltextern, och Buddes översättning är dessutom ställvis ganska fri (Kauko 2015, 200–201). Sålunda har Buddes text olika stämning och även olika funktion jämfört med 1541 års version – Buddes tolkning var närmast ett hjälpmedel vid läsningen av den latinska texten i *Versio Vulgata* (Kauko 2015, 231). Jag övergår nu till 1700-talstexter men återkommer till *Gustav Vasas Bibel* vid jämförelser av texter från olika tider.

4. 1700-talet

Jag har excerperat texter av tre författare som var aktiva i slutet av 1700-talet. Carl Gustaf Leopold (1756–1829) och Johan Gabriel Oxenstjerna (1750–1818) var från den västra riksdelen, Anders Chydenius (1729–1803) från den östra. Leopold och Oxenstjerna var ungefär jämnåriga med varandra medan Chydenius var något äldre. Jag har valt texterna så att de är från ungefär samma tid men representerar olika genrer. I materialet ingår ett teologiskt verk av Chydenius i originalupplaga från 1782 samt ett band av Leopolds samlade skrifter från 1802 och ett band av Oxenstjernas samlade skrifter från 1808. I Leopold-bandet ingår skådespel, dikter och små avhandlingar medan Oxenstjerna-bandet innehåller tal och annan skaprosas. Texterna är svenska original men starkt latininfluerade.

I slutet av 1700-talet var den akademiska världen genomsyrad av latinet. Det var centralt i alla studier att lära sig klassiskt latin flytande och även språket i prästernas predikningar påverkades av den latinska retoriken (Kinnari 2015, 270, 275). Dissertationer och akademiska tal var i regel på latin ända fram till mitten av 1800-talet, men latinets betydelse minskade snabbt på 1850-talet (Laine & Laine 1997, 19; Karlsson 1998, 33; Johansson 2016, 129; Engman 2016, 92). Också i skolor hade latinet en viktig roll som läroämne och dessutom fick man inhämta sig kunskaper i andra läroämnena delvis på latin (Vasenius 1912, 309–311; Rossi 2012, 2). Lärda författare som skrev till en lärd publik tog således intryck av latinet både medvetet och omedvetet.

Hos Anders Chydenius förekommer latinska kasusändelser i olika kasus:

- 56. af den Heliga Apostelen **Paulo** (Chydenius 1782, 25, ablativ).
- 57. **Uriae** hustru (Chydenius 1782, 27, genitiv).
- 58. genom Propheten **Jeremiam** (Chydenius 1782, 28, ackusativ).
- 59. **Lutheri** ord (Chydenius 1782, 236, genitiv).

Även grekiska ändelser förekommer hos Chydenius som framgår av exempel 60. Samma form i samband med samma preposition förekommer i *Gustav Vasas Bibel* som framgår av exempel 61. Den latinska Bibeltexten har samma grekiska form på motsvarande ställe (*Nouum Testamentum Latine*, Joh. 1: 17). I latinet heter namnet Moses antingen *Mosen* eller *Mosea* i ackusativ (t.ex. Georges 1879–1880, s.v. *Moses*). Formerna är grekiska och namnet får aldrig en latinsk ackusativändelse.

- 60. genom **Mosen** (Chydenius 1782, 109, ackusativ).
- 61. Ty genom **Mosen** äro Laghen giffuin (GVB, Joh. 1: 17).

Hos Oxenstjerna och Leopold är latinska ändelser vanliga men av de oblika formerna bara genitiv:

- 62. **Virgilii** graf (Oxenstjerna 1808, 77).
- 63. **Plinii** berättelse (Leopold 1802, 354).

Som framgår av exemplen 56–58 och 62–63 är det vanligast att antika och bibliska namn får latinska ändelser. T.ex. uttrycket *Plinii berättelse* i exempel 63 är entydigare än uttrycket *Plinius berättelse* där genitivformen är identisk med nominativformen, vilket gör bruket av den latinska ändelsen motiverat. Som framgår av exempel 59 kan även andra namn få latinsk böjning enligt konventionen i latinska texter från samma tid.

Konventionellt i latinska texter var nämligen att frekvent förekommande namn som var oproblematiske att förse med latinska ändelser i regel fick latinska kasusändelser, medan namn som inte utan större våld kunde förse med latinska ändelser eller anpassas till den latinska andra deklinationen i regel inte böjdes alls. Jag har för jämförelsens skull excerperat ett akademiskt tal som Carl Fredrik Mennander (1712–1786) höll på latin i Åbo den 12 mars 1740 (utgivet i Melander 1938, 55–69). Redan rubriken innehåller belegg på böjningen av namn som framgår av exempel 64. Jag har genomgående bevarat originalets bruk av stora bokstäver som förekommer närmast i namn.

- 64. ORATIO habita [...] a **Carolo Frederico Mennander** ’tal hållet av Carl Fredrik Mennander’ (Melander 1938, 55).

Namnen *Carl* och *Fredrik* står i ablativ och böjs enligt andra deklinationen medan släktnamnet *Mennander* är oböjt. Namn som enkelt kan böjas enligt andra deklinationen verkar i regel få latinska ändelser, t.ex. *Carl* heter *Carolus* i nominativ, *Caroli* i genitiv. Det ovan anförda exemplet *Lutheri* följer samma regel. Nominativformen är alltså *Lutherus* (t.ex. Chydenius 1782, 22). Namn som inte passar in i detta mönster är däremot ofta oböjda som framgår av exemplen 65–66.

- 65. ARVIDO HORN (Melander 1938, 58; ablativ).
- 66. OLAVVM CEDERSTRÖM (Melander 1938, 58; ackusativ).
- 67. Urbanum Hiernium (Melander 1938, 60, ackusativ).
- 68. Elias et Henricus Brennerii (Melander 1938, 60; nominativ).

En tydlig tendens är att bara förnamnen böjs medan släktnamnen är oböjliga som i exemplen 65–66, men det finns belägg på att även släktnamn böjs som i exemplen 67–68. Av exemplen framgår att namn som oproblematiskt kan böjas enligt andra deklinationen (t.ex. Urban Hiärne = Urbanus Hiernius; Henrik Brenner = Henricus Brennerius) böjs i olika kasus i synnerhet om namnen är i allmänt bruk i latinska texter, medan namn (t.ex. Horn, Cederström), som borde böjas enligt tredje deklinationen, inte böjs alls, särskilt om namnen sällan förekommer i latinska texter.

Som Fortelius (1969, 24) påpekar är sambandet mellan bruket av latinska kasusändelser och den deklination det böjda ordet tillhör välbelagt också i texten *Historia Trojana* från år 1529. I *Historia Trojana* får person- och ortnamn i regel latinska ändelser som emellertid ibland ersätts med svenska ändelser. Belägg på svensk böjning finns oftast i namn som böjs enligt den latinska tredje deklinationen, men relativt sällan i namn som tillhör första deklinationen och nästan aldrig i namn som böjs enligt andra deklinationen (Fortelius 1969, 44, 56). Av Fortelius' undersökning framgår att latinska kasusformer ibland bildas aktivt av den svenske översättaren. Exempelvis genitiver på -i (andra deklinationen) och på -is (tredje deklinationen) förekommer nämligen på ställen, där de av syntaktiska skäl saknar en direkt motsvarighet i textens latinska förlaga (Fortelius 1969, 25, 36–37). Alla kasus är inte heller lika frekventa, eftersom det finns färre belägg på dativ och ablativ än på genitiv och ackusativ också i andra deklinationen (Fortelius 1969, 25, 28). Mot denna bakgrund är det förklarligt att just genitiver av namn som böjs enligt andra deklinationen (t.ex. Pauli brev) har använts längst i svenskan. Som framgått ovan finns det också exempel på latinska texter, där för latinets främmande namn antingen böjs enligt andra deklinationen eller är oböjda. Detta tyder på att skiljaktigheterna mellan de olika deklinationerna delvis har sin förklaring i latinets självt.

Som framgått av de latinska exemplen ovan är det vanligt i latinska texter att förnamnet får latinska ändelser medan släktnamnet är oböjt. I svenska texter finns belägg på att ett förnamn får latinska ändelser men är försedd med en bestämning som får svenska ändelser:

69. efter **Apostelens Pauli** förmaning (Chydenius 1782, 123).

70. **Judæ Iscariots** trettio silfpenningar (Chydenius 1782, 137).

Judas Iskariot heter alltså Judæ Iscariots i genitiv i Chydenius' text. Förklaringen till att Iskariot får en svensk genitivändelse är att namnet inte brukar böjas i den latinska Bibel-texten (*Nouum Testamentum Latine*). I nominativ heter Judas Iskariot antingen Iudas Scarioth (Matt. 26: 14) eller Iudas Scariotis (Mark. 14: 10) i det latinska Nya Testamentet. I oblika kasus har namnet Iskariot samma form som i nominativ, t.ex. Iudam Scarioth (ackusativ, Mark. 3: 19), Iudae Simonis Scariotis (genitiv, Joh. 13: 26, 'åt Judas, Simon Iskariots son'). I det sist nämnda exemplet står Iudae i dativ medan Simonis Scariotis står i genitiv. Iskariot var nämligen också faderns tillnamn (t.ex. Gyllenberg 1939, 124). Av exemplen framgår att Iskariot alltid är oböjt i den latinska Bibeln men förekommer i två varianter Scarioth och Scariotis. Också i den grekiska grundtexten (*Novum Testamentum Graece*) förekommer två varianter Ἰσκαριώτης (Matt. 26: 14) och Ἰσκαριώθ (Mark 14: 10). Det är förvånande att den form som latinets Scarioth och Scariotis. Också i den grekiska grundtexten (*Novum Testamentum Graece*) förekommer två varianter Ἰσκαριώτης (Matt. 26: 14) och Ἰσκαριώθ (Mark 14: 10). Det är förvånande att den form som latinets Scarioth och Scariotis. Också i den grekiska grundtexten (*Novum Testamentum Graece*) förekommer två varianter Ἰσκαριώτης (Matt. 26: 14) och Ἰσκαριώθ (Mark 14: 10). Det är förvånande att den form som latinets Scarioth och Scariotis. Också i den grekiska grundtexten (*Novum Testamentum Graece*) förekommer två varianter Ἰσκαριώτης (Matt. 26: 14) och Ἰσκαριώθ (Mark 14: 10). Det är förvånande att den form som latinets Scarioth och Scariotis.

71. gaff han thet Jude (dativ singularis) Simons Jscarioth (genitiv singularis) (Joh. 13: 26).

72. Judam Jscarioth (ackusativ singularis) (Mark. 3: 19).

Jude står alltså i dativ i exempel 71 och Judam i ackusativ i exempel 72 medan Iskariot i båda fallen har samma form som i nominativ som lyder Judas Jscarioth (Mark. 14: 10).

Även lånord kan på 1700-talet ibland ha latinska ändelser som framgår av exempel 73, men det är inte vanligt. I ordpar kan det ena ordet få en latinsk och det andra en svensk ändelse som i exempel 74.

73. **Gymnasii** Bibliotek (Oxenstjerna 1808, 301).

74. både **Lagsens och Evangelii** (Chydenius 1782, 380).

Ordparet i exempel 74 är också ett exempel på Chydenius' arkaiserande språkbruk, eftersom *Lagsens* har dubbel böjning med två genitiv-s som i fornsvenskan. Denna dubbla böjning kvarstod länge i Bibel-språket men var annars föråldrad senast i början av 1600-talet (Wessén 1962, 184). Det är som sagt relativt sällsynt att lånord får latinska ändelser i 1700-talstexter. Som vi sett ovan, utgjorde ordet *evangelium* emellertid ett specialfall redan under reformationstiden. Det är därför inte förvånande att just detta ord också på 1700-talet hör till de få lånorden som får latinska kasusändelser.

En viktig skillnad mellan å ena sidan Chydenius och å andra sidan Leopold och Oxenstjerna är alltså den att Chydenius använder sig av latinska ändelser i alla möjliga kasus medan det hos Oxenstjerna och Leopold bara förekommer nominativ- och genitivformer. Förklaringen är knappast den att Chydenius kom från den östra riksdelen och var något äldre än de två andra författarna utan snarare den att skillnaden är genrebetingad och beror på att Chydenius' texter är teologiska. Bruket av latinska böjningsändelser hade en stark tradition i religiösa skrifter redan under medeltiden och reformationstiden. Chydenius ansluter sig till traditionen och kasusböjningen är relativt konservativ i hans skrifter också när han använder sig av inhemska ändelser. T.ex. dativformer är tämligen vanliga hos honom som framgår av exemplen 75–77.

75. med **ordom** (Chydenius 1782, 283).

76. at tacka **HErranom** (Chydenius 1782, 419).

77. det är hans skyldighet at vara **androm** en eftersyn i goda gärningar (Chydenius 1782, 168).

Dativformer förekom i Bibel-språket men var annars föråldrade redan omkring år 1600 (Wessén 1962, 185). Av exemplen framgår att vissa prepositioner och verb styr dativ och att indirekt objekt också står i dativ. Kasusvalet är alltså i hög grad syntaktiskt betingat, vilket också beror på latinska förebilder.

Bruket av latinska kasusändelser är alltså inskränkt till genitiv hos Leopold och Oxenstjerna. De är sålunda på väg mot situationen i modern svenska där latinska ändelser också används bara i genitiv om de överhuvudtaget förekommer. Leopold och Oxenstjerna använder emellertid sig av latinska genitivändelser relativt ofta och inte bara i vissa stelnade uttryck som numera. Förklaringen är den att latinkunskaperna var både vanligare och grundligare i slutet av 1700-talet än numera. Orsaken till att man fortsatte använda just genitivformer även om andra latinska kasusformer gått ur bruk i svenska texter är att svenskan överhuvudtaget bara hade grundformen och genitivformen kvar i bruk. Bara Chydenius, som också använder sig av arkaiserande inhemska dativformer, kunde obehindrat använda sig av alla latinska kasusformer. Bruket av latinska kasusändelser är sålunda inget isolerat fenomen hos Chydenius utan en del av den allmänna stilistiska karaktären av hans texter.

5. Stelnade uttryck i modern svenska

I modern svenska förekommer latinska genitivändelser i stelnade uttryck som *Kristi himmelfärdsdag*, *Pauli brev*, *Nationalmusei vänner* (Teleman et al. 1999, 148). Andra latinska kasus än genitiv används inte. I andra än stående uttryck är latinska ändelser inte längre övliga i genitiv heller och typen *Topelii* dikter används i regel inte. Redan i 1941 års upplaga av *Riktig svenska* konstaterar språkvårdaren Erik Wellander att man skall skriva *Augustus' regering* och *Horatius' dikter* i stället för *Augusti regering* och *Horatii dikter*. Wellander fortsätter att de former som förekommer i stående förbindelser som *Kristi födelse* bör brukas rätt, men att missförstånd emellertid är vanliga.

Språkvården rekommenderade alltså redan 1941 att de latinska ändelserna inte gärna skall användas och konstaterade att de främmande formerna inte alltid kan bildas rätt. Numera kan relativt få aktivt bilda latinska genitivformer och det kan hända att alla inte ens uppfattar dessa former som genitiver i fall de används. Det som Wellander konstaterar om missförstånd och felbildade former stämmer idag i ännu högre grad än på 1940-talet, eftersom latinkunskaper gradvis blivit sällsyntare.

Det är värt att notera att de ord, som också under senare tider får latinska kasusändelser, i regel böjs enligt andra deklinationen, t.ex. *Kristi, Pauli, musei, Augusti, Horatii, Lutheri* (genitiv). I medeltida texter finns det däremot också belägg på ord som böjs enligt tredje deklinationen (t.ex. *scorpione*, ablativ; *Pharaonem*, akkusativ). Under medeltiden och ännu hos Chydenius påträffas belägg på ord som böjs enligt första deklinationen (t.ex. *cantilenas*, akkusativ pluralis; *Uriae*, genitiv singularis). Bruket av latinska ändelser blir alltså mer och mer begränsat på flera olika sätt: de former man använder sig av är närmast genitiver som bildas enligt en viss deklination och de förekommer dessutom huvudsakligen i vissa stelnade uttryck. I några stelnade uttryck förekommer emellertid också genitiver av första deklinationen, t.ex. *Marie* bebådelsedag. Att just genitiver av andra deklinationen är vanliga sammanhänger med att genitivformen i t.ex. uttrycket *Augustus* regering är identisk med nominativformen. Om man emellertid använder sig av formen *Augusti* regering, kan man tydligt skilja mellan nominativ och genitiv. Den latinska ändelsen på *-i* har sålunda en förtydligande och särskiljande funktion.

6. Varför används latinska ändelser?

Bruket av latinska ändelser i svenska texter har flera funktioner som kan men inte behöver vara aktuella samtidigt. Kodväxling har sällan bara en funktion utan många faktorer är aktuella samtidigt (jfr Kolu 2017, 151). Funktionerna har delvis framkommit ovan men behandlas mer explicit här.

En enkel förklaring är latinets höga prestige: det främmande språket som sådant ger texten auktoritet (jfr Adams 2003, 369–372; Skaffari & Mäkilähde 2014, 266). Latinet har i några fall fortfarande denna funktion, t.ex. i läkarens diagnoser eller akademiska vitsord. Detsamma gäller också det juridiska språket i den grad att juridikstudenter gärna använder sig av latinska fraser, eftersom de anser att dessa automatiskt hör till saken (jfr Bergström 2012, 41, 47). Latinet är alltså på många områden en historisk kvarleva som uppfattas ha ett egenvärde som sådant.

De latinska ändelserna kan ha som funktion att markera det exotiska. Den främmande böjningen kan sålunda signalera att det handlar om ett utländskt namn. Vad gäller lånord är de ofta benämningar på obekanta saker och fenomen och då kan till och med böjningen signalera det exotiska. Åtminstone Jöns Budde hade som avsikt att lära ut latinsk terminologi och han återgav därför vissa ord i samma form som förelåg i den latinska förlagan. Sålunda har latinska ord och former i Buddes texter en anknytning till texternas syfte och tjänar även pedagogiska ändamål. Samtidigt var det svårt att återge den exakta betydelsen av vissa termer på svenska, vilket också motiverade kodväxlingen till latin.

Å andra sidan kan även namn som inte är bibliska eller antika få latinska ändelser som framkommit ovan. Detta betyder att också andra motiv, t.ex. tradition och identitet, måste ligga bakom. Att traditionen spelar en stor roll ser man bl.a. däri att latinska ändelser ofta förekommer i stelnade uttryck och i texter som representerar vissa traditionella genrer, främst religiösa. Identitetsfrågorna kan vara av olika art. Namnbärarens identitet spelar en roll i många fall och de latinska ändelserna är ett sätt att visa att namnbäraren är t.ex. utlänning eller lärd. Författarens identitet och den tilltänkta läsarens identitet kan emellertid också spela in: man kan skapa en gemensam identitet t.ex. ”vi lärda” emellan eller ”vi latinkunniga” emellan. Latinet är också ett sätt att visa gruppstillhörighet eller ett sätt att ta avstånd från andra, alltså att visa att man inte hör till en viss grupp (t.ex. Nesse 2009, 120–121; Rissanen 2015, 178–179; Henricson 2015, 129; Johansson 2016, 128).

I texter som är översättningar från latinet kan de latinska ändelserna delvis ha även andra förklaringar än i andra skrifter. I texter som översatts från latinet lämnar översättaren egentligen orden i fråga oöversatta eftersom de står kvar i samma form de har i förlagan. Det avgörande är emellertid varför översättaren valt att ha kvar orden i den form som föreligger i förlagan. Förklaringarna kan ofta vara desamma som redan diskuterats, alltså identitet, tradition, auktoritet och det exotiska men därtill kommer att översättaren medvetet eller omedvetet tar intryck av sin förlaga. Detta har också att göra med översättningsmetoder: översättaren kan t.ex. utgå ifrån att namn är oöversättbara och bör sålunda ha exakt samma form som i förlagan. Översättaren kan också sträva efter en större autenticitet med hjälp av latinska ord, citat och former (jfr Saari 1989, 199). Som framgått, är översättarna ibland självständiga gentemot förlagorna och bildar aktivt latinska former som saknar direkta motsvarigheter i förlagan. Svenska översättare har t.ex. ersatt förlagans pronomen med namn i översättningen för tydlighetens skull, men försett namnet med latinska ändelser för att skapa en autentisk stämning.

Under senmedeltiden höll det inhemska kasussystemet på att förenklas och var på väg att helt försvinna. Det fanns därför mycket variation och redundans också när man använde sig av de svenska ändelserna och det var därför relativt lätt att ta i bruk även främmande ändelser vid sidan av de inhemska. Det latinska inflytandet är starkt exempelvis hos Jöns Budde och det inhemska kasussystemets upplösning har å andra sidan hunnit långt i hans skrifter (jfr Hirvonen 1996, 53). Skriftspråkets normer var i allmänhet länge oetablerade, vilket möjliggjorde en större variation och gjorde det lättare för främmande element att tränga in i språket. Flerspråkighet och språkkontakter var normala vilket också ökade den språkliga toleransen.

Namn är en speciell typ av ord. De inhemska böjningsändelserna verkar ha försvunnit tidigare i namn än i vanliga substantiv (Enger 2010, 14, 17) och de latinska ändelserna är å andra sidan vanliga just i personnamn. Dessa två fakta är exempel på att namn på olika sätt utgör ett särfall. Bibliska namn är speciella eftersom de ofta är av hebreiskt ursprung och därför är oböjda eller har en ovanlig böjning också i de klassiska språken som vi sett ovan.

7. Avslutning

Jag har ovan diskuterat exempel på bruket av latinska kasusändelser i svenska texter från olika århundraden. Latinska kasusändelser är vanliga under medeltiden i alla kasus i synnerhet i namn men också i lånord. Det finns en stark tendens mot ett mer inskränkt bruk av latinsk morfologi under senare tider. Genitivens blir så småningom det enda kasus där latinska ändelser förekommer. Under senare tider är de latinska ändelser som förekommer i regel former som tillhör andra deklinationen, närmast genitiver på *-i*. Dessutom förekommer latinska genitivändelser numera endast i vissa stelnade uttryck och de brukar inte längre bildas aktivt av språkbrukarna. Förklaringen är att latinskunskaperna blivit ytligare och sällsyntare och att det latinska inflytandet på svenskan överhuvudtaget minskat. Under medeltiden berodde det starka latinberoendet också på att det inhemska skriftspråket var relativt oetablerat och varierande, vilket gjorde det lätt att tolerera främmande element i språket i synnerhet i översatta texter. Att bruket av latinska ändelser blivit mer inskränkt sammanhänger också med att det inhemska böjningssystemet samtidigt förenklats.

Som framkommit ovan är orsakerna till användningen av latinska kasusändelser många och delvis individuella och kontextbetingade. Delvis finns det också en stark kontinuitet i fråga om den latinska morfologins funktioner i svenska texter, i synnerhet auktoritet som latinet ger och genremässiga traditioner har alltid spelat en stor roll för bruket av latinska former. Som vi sett är namn ett särfall som också anknyter till identitetsfrågor. Den lutherska reformationen påverkade bruket av latinska kasusändelser, eftersom den allmänna latindominansen gradvis minskade. Namn fick visserligen ofta latinska ändelser också under reformationstiden och även senare, men i lånord blev den latinska morfologin sällsyntare än under medeltiden.

Källor och litteratur

- Adams, James Noel 2003. *Bilingualism and the Latin Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Andersson, Roger 2014. *Heliga Birgittas texter på fornsvenska. Birgittas Uppenbarelser. Bok 1*. Stockholm: Sällskapet Runica et Mediævalia.
- Andersson, Roger 2016. *Heliga Birgittas texter på fornsvenska. Birgittas Uppenbarelser. Bok 2*. Stockholm: Sällskapet Runica et Mediævalia.
- Arvidsson, Maria 2016. *En handskrifts tillkomst- och brukshistoria. En närstudie av Cod. Holm. A49 (Nådendals klosterbok)*. Köbenhavn: Köbenhavns universitet. Det Humanistiske Fakultet.
- Bergström, Marina 2012. Juridikstudenters skriftliga ämnesspecifika kommunikation på två språk. I: Björklund, Siv; Lönnroth, Harry & Pilke, Nina (red.): *Svenskan i Finland 13*. Vasa: Publikationer från Vasa universitet. Rapport 178. S. 40–50.
- Biblia. Thet är All then Helgha Scriffit på Swensko* 1541. Upsala.
- Braune, Wilhelm 1912. *Gotische Grammatik*. Achte Auflage. Halle a.S: Verlag von Max Niemeyer.
- Chydenius, Anders 1782. *Homiletiska försök IV: Fortsättning af predikningar öfver tio Guds bud*. Stockholm, Upsala & Åbo: Swederus.
- Codex Holmiensis A49*. Kungliga Biblioteket, Stockholm.
- Collijn, Isak 1927–1931. *Sveriges bibliografi intill år 1600. Band 2: 1530–1582*. Uppsala: Svenska litteratursällskapet.

- Delsing, Lars-Olof 2014. Stora katastrofen – med för- och efterskalv. Om kasussammanfallet i fornsvenska. I: Bylin, Maria; Falk, Cecilia & Riad, Thomas (red.): *Studier i svensk språkhistoria 12. Variation och förändring*. Stockholm: Acta universitatis Stockholmiensis (Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 60). S. 27–46.
- Een Handboek ther vthi Döpelsen och annat meer christeliga förhandlas* 1541. Upsala: Jörgen Richolff.
- Enger, Hans-Olav 2010. Kasusbortfallet enda en gang – og morfologisk teori. I: Reinhammar, Maj et al. (red.): *Studier i svenska språkets historia 11*. Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur (Acta academiae regiae Gustavi Adolphi CXIII). S. 9–30.
- Engman, Max 2016. *Språkfrågan. Finlandssvenskhetens uppkomst 1812–1922*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland (Finlands svenska historia 3).
- Fortelius, Bertel 1969. *Nya Historia Trojana –studier. Översättningsteknik, stil, syntax, lånord*. Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland (Studier i nordisk filologi. Band 57).
- Geete, Robert 1899. *Hel. Mechtilds uppenbarelser (Liber spiritualis gratiae). Öfversatta från latinet år 1469 af Jöns Budde. Efter gamla handskrifter*. Stockholm: Kungl. boktryckeriet P.A. Norstedt & söner.
- Geete, Robert 1902. *Helige mäns lefverne jämte legender och järtecken. Efter gamla handskrifter*. Stockholm: Kungl. boktryckeriet. P.A. Norstedt & söner.
- Georges, Karl Ernst 1879–1880. *Ausführliches Lateinisch-Deutsches Handwörterbuch*. Siebente fast gänzlich umgearbeitete und sehr vermehrte Auflage. Leipzig: Hahn'sche Verlags-Buchhandlung.
- Glück, Helmut 2002. *Deutsch als Fremdsprache in Europa vom Mittelalter bis zur Barockzeit*. Berlin & New York: Walter de Gruyter.
- Gyllenberg, Rafael 1939. *Uuden Testamentin kreikkalais-suomalainen sanakirja*. Helsinki: Otava.
- Heinonen, Meri; Lahtinen, Anu & Räsänen, Marika 2016. Reformeista reformaatioon. I: Heinonen, Meri & Räsänen, Marika (red.): *Pohjoisen reformaatio*. Turku: Turku Centre for Medieval and Early Modern Studies & Turun Historiallinen Yhdistys. S. 9–21.
- Henricson, Sofie 2015. Svenska och finska i samma samtal. I: Tandefelt, Marika (red.): *Svenskan i Finland – i dag och i går I: 2. Gruppsspråk, samspråk, två språk*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland (SLS 799). S. 127–142.
- Hirvonen, Ilkka 1987. ”Fornälskarom til tjenst” – Om språket i E. J. Biörners Nordiska kämpadater. En jämförelse med Olof Verelius’ sagaöversättningar. I: *Diverse. Vänskrift till Bertel Fortelius 3.8.1987*. Åbo: Filologiska institutionen vid Åbo universitet. Nordisk filologi. Meddelanden 6. S. 105–161.
- Hirvonen, Ilkka 1996. Konstruktionstyperna *den gamle man, den gamle mannen och gamle mannen* i fornsvenskan. I: *Studier i nordisk filologi* 75. S. 7–104.
- Hultman, Oskar Fredrik 1895. *Jöns Buddes bok. En handskrift från Nädendals kloster*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Häkkinen, Kaisa (red.) 2012. *Codex Westh. Westhin koodeksin teksti*. Turku: Turun yliopisto (Wanhan suomen arkisto 5).
- Häkkinen, Kaisa 2016. Reformaatio ja suomen kirjakielen synty. I: Heinonen, Meri & Räsänen, Marika (red.): *Pohjoisen reformaatio*. Turku: Turku Centre for Medieval and Early Modern Studies & Turun Historiallinen Yhdistys. S. 127–142.
- Häkkinen, Kaisa & Keinästö, Kari 2009. Zu Geschichte und Wandel der Wörterbücher des Sprachpaares Deutsch-Finnisch mit einem Überblick über die historische Stellung des Deutschen in Finnland. I: *Ural-Altäische Jahrbücher. Neue Folge. Band 23*. S. 1–19.
- Johansson, Lars-Erik 2016. Historisk språksociologi. Prolegomena till ramverk för analys av varietetsval. I: Andersson, Daniel et al. (red.): *Studier i svensk språkhistoria 13. Historia och språkhistoria*. Umeå: Institutionen för språkstudier, Umeå universitet & Kungl. Skytteanska Samfundet. S. 119–134.
- Karlsson, Fred 1998. *Kielitieteen tohtorinväitöskirjat Suomessa 1840–1997*. Helsinki: Helsingin yliopisto (Yleisen kielitieteen laitos. Julkaisuja No. 29).
- Kauko, Mikko 2015. *Jöns Budde och hans skrifter – yngre fornsvenskt textmaterial och mannen bakom det*. Turku: Annales universitatis Turkuensis B402.
- Kauko, Mikko & Lamberg, Marko (red.) 2017. *Naantalin luostarin kirja*. Suomentaneet Mikko Kauko, Marko Lamberg, Rauno Tirri & Seija Tirri. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (Tietolipas 254).
- Kinnari, Inkeri 2015. Turkulaiset ylioppilaat Ciceron jalanjäljillä. Turun akademia ja Cicero 1700-luvulla. I: Knaapi, Kalle; Rissanen, Veli-Matti & Seppänen, Minna (red.): *Tullius noster. Kirjoituksia Cicerosta*. Turku: Faros. S. 268–288.
- Klemming, Gustaf Edvard 1853. *Svenska medeltidens Bibel-arbeten. Efter gamla handskrifter. Andra bandet*. Stockholm: P.A. Norstedt & söner.
- Klemming, Gustaf Edvard 1860. *Bonaventuras betraktelser öfver Christi lefverne. Legendan om Gregorius af Armenien. Efter gamla handskrifter*. Stockholm: P.A. Norstedt & söner.
- Klemming, Gustaf Edvard 1887–1889. *Prosadikter från Sveriges medeltid*. Stockholm: Kongl. boktryckeriet. P.A. Norstedt & söner. Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet Serie 1: Svenska skrifter 28.

- Kolu, Jaana 2017. ”Just de niillä oli sovnmorgon”. Kulturella och pragmatiska aspekter på kodväxling i tvåspråkiga ungdomssamtal i Haparanda, Stockholm och Helsingfors. I: *Språk och stil. Ny följd* 27. S. 129–158.
- Laine, Tuija & Laine, Esko M. 1997. Turun akademia. I: Laine, Tuija (red.): *Vanhimman suomalaisen kirjallisuuden käsikirja*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S. 14–24.
- Lamberg, Marko 2007. *Jöns Budde. Birgittalaisveli ja hänen teoksensa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1115.
- Laurén, Christer 1972. Predikanten som översättare. Mechtilds uppenbarelser i Jöns Buddes fornsvenska version – handskrift och översättningsteknik. I: *Folkmålsstudier* 21. S. 3–162.
- Leopold, Carl Gustaf 1802. *Samlade skrifter. Tredje bandet*. Stockholm: Carl Delén & J.G. Forsgren.
- Lindqvist, Natan 1928. Bibelsvenskans medeltida ursprung. I: *Nysvenska studier* 8. S. 165–260.
- Melander, Toini 1938. Carl Fredrik Mennanderin pitämän puheen käsikirjoitus Linköpingin hiippakunnankirjastossa. I: *Finska kyrkohistoriska samfundets årskrift XXVI*. S. 51–75.
- Migne, Jacques Paul 1880. *Patrologiae cursus completus. Series Latina. Tomus CXVIII*. Parisii: Garnier fratres.
- Migne, Jacques Paul 1895. *Patrologiae cursus completus. Series Latina. Tomus CLXXII*. Parisii: Garnier fratres.
- Nesse, Agnete 2009. Flerspråkliga kilder fra Bergen. I: *Folkmålsstudier* 47. S. 109–132.
- Norde, Muriel 1997. *The History of the Genitive in Swedish. A Case Study in Degrammaticalization*. Amsterdam: Faculteit der letteren. Universiteit van Amsterdam.
- Noreen, Erik 1944. Studier i Jöns Buddes ordförråd. I: *Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning* 6. Göteborg: Wettergren & Kerbers förlag. S. 1–72.
- Novum Testamentum Graece. Cum apparatu critico. Ex editionibus et libris manu scriptis collecto curavit Eberhard Nestle. Editio sexta recognita* 1906. Stuttgart: Privilegierte Württembergische Bibelanstalt.
- Novum Testamentum Latine. Secundum editionem Sancti Hieronymi. Editio minor. Curante Henrico I. White* 1920. Oxonii: Clarendon.
- Oxenstjerna, Johan Gabriel 1808. *Arbeten. Tredje delen*. Stockholm: C. Delén.
- Rissanen, Veli-Matti 2015. Cicero ja kirjeenkirjoittamisen taito. I: Knaapi, Kalle; Rissanen, Veli-Matti & Seppänen, Minna (red.): *Tullius noster. Kirjoituksia Cicerosta*. Turku: Faros. S. 163–185.
- Rossi, Paula 2012. Svenskan för och svenska nu – i autonomitidens Finland och i dag. I: Björklund, Siv; Lönnroth, Harry & Pilke, Nina (red.): *Svenskan i Finland 13*. Vasa. Publikationer från Vasa universitet (Rapporter 178). S. 1–18.
- Saari, Mirja 1989. Kodbyte och lån. I: *Folkmålsstudier* 32. S. 197–209.
- Schmidt, Wilhelm 2000. *Geschichte der deutschen Sprache. Ein Lehrbuch für das germanistische Studium*. 8., völlig überarbeitete Auflage. Stuttgart: S. Hirzel Verlag.
- Skaffari, Janne & Mäkilähde, Aleksa 2014. Code-Switching in Historical Materials: Research at the Limits of Contact Linguistics. I: Nicolai, Robert (red.): *Questioning Language Contact. Limits of Contact, Contact at its Limits*. Leiden & Boston: Brill. S. 252–279.
- Stephens, George 1874. *Ett forn-svenskt legendarium, innehållande medeltids kloster-sagor om helgon, påfvar och kejsare ifrån det I:sta till det XIII:de århundradet. Efter gamla handskrifter. Tredje bandet*. Stockholm: P.A. Norstedt & söner. Kongl. Boktryckare.
- Streitberg, Wilhelm 1920. *Gotisches Elementarbuch*. Fünfte und sechste neuarbeitete Auflage. Heidelberg: Carl Winter.
- Stähle, Carl Ivar 1970. *Svenskt bibelspråk från 1500-tal till 1900-tal*. Stockholm: Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 40.
- Söderwall, Knut Fredrik 1884–1918. *Ordbok öfver svenska medeltidsspråket*. Lund: Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet. Serie 1: Svenska skrifter 27.
- Söderwall, Knut Fredrik 1925–1973. *Ordbok över svenska medeltids-språket. Supplement*. Lund: Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet. Serie 1: Svenska skrifter 54.
- Teleman, Ulf et al. 1999. *Svenska Akademiens grammatik 2: Ord*. Stockholm: Norstedts & Svenska Akademien.
- Vasenius, Valfrid 1912. *Zacharias Topelius. Hans lif och skaldegärning. Första delen*. Helsingfors: G.W. Eidlunds förlagsaktiebolag.
- Wellander, Erik 1941. *Riktig svenska. En handledning i svenska språkets vård. Andra, översedda upplagan*. Stockholm: Svenska bokförlaget. P.A. Norstedt & söner.
- Wessén, Elias 1962. *Svensk språkhistoria I. Ljudlära och ordböjningslära. Sjätte upplagan*. Stockholm, Göteborg & Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Wessén, Elias 1965. *Svensk språkhistoria III: Grundlinjer till en historisk syntax. Andra upplagan*. Stockholm, Göteborg & Uppsala: Almqvist & Wiksell.